

MESLEKİ ETİK İLKELER

ETİK: Yunanca ethos (töre, gelenek, alışkanlık)

- ❑ Günümüzdeki anlamı: insan tutum ve davranışlarının iyi ya da kötü yönden değerlendirilmesidir.

Etik Nedir?

- İnsanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe dalıdır.
- Etik bireyin davranışlarını temel alan ahlak ilkelerin tümüdür.
- Belli bir bilime göre ahlakın incelenmesidir.
- Bir çalışma faaliyetinde bulunan insanların ahlak ilkelerini, davranış biçimlerini, görevlerini ve zorunluluklarını belirleyen kurallar zinciridir.

Etik Nedir?

- ✓ “iyi ve kötü nedir?”,
- ✓ “doğru ve yanlış nedir?”,
- ✓ “iyi ve kötü, doğru ve yanlış nasıl ortaya çıkar?”,
- ✓ “evrensel bir iyiden ya da kötüden söz edilebilir mi ?” sorularına cevap verir.

Ahlak Nedir?

- Latince’de “moral” sözcüğünün karşılığıdır.
- Gelenekler, alışkanlıklar, töreler, örf-adetler, tabular, yaşam biçimleri gibi alanlardaki tutum ve davranışlardır.
- Ahlak toplumdaki topluma değişen, hatta aynı toplum içinde değişebilen bir kavramdır.
- Ahlak; insanın doğasında bulunan ya da sonradan kazandığı iyi tutum, davranış biçimleri, fazilet ve erdem anlamında kullanılır.
- Genel anlamıyla davranış kuralları topluluğudur, ‘kişinin yaşadığı toplumsal çevrenin törelerine uyma yetisi, yeteneği’ olarak tanımlanır.

Deontoloji;

- ‘Görev Bilimi’, ‘Yükümlülük bilgisi’ anlamına gelir.
- Bir mesleğin uygulamasında uyulması gereken yasal ve ahlaki yükümlülüktür.
- Bir mesleği belirleyen ve onu yapanların uyması gereken kuralların tümüdür.
- Tıbbi deontoloji, sağlık hizmeti verenler ile sağlık hizmeti alanlar ve yakınlarının beklentileri arasında çıkan ikilemi çözer.

Değerler

- Değer, bireye saygınlık kazandırma özelliği, toplumun yargılarına ya da kişisel görüşe göre güzel, iyi, doğru olana erişilmek istenen ve savunulan subjektif nesnedir.
- Değerler; aile tutumları, davranışları, kültürel ve dini etkiler, eğitim-öğretim sistemi, düşünceler, sosyal ilişkiler, deneyimler ve çocuklukta alınan disiplin ile gelişir.

Değerlerin Özellikleri Şunlardır

- Sosyal normlardır
- Kişiseldir
- Duygusaldır
- Özneldir
- Tartışılabilir

İçerik yönünden altı temel değer tipi vardır

- Ekonomik değerler: pratik ve yararlı olma
- Estetik değerler: güzellik ve uyum
- Sosyal/toplumsal değerler: müşfik ve özverili olma, bencil olmama
- Politik değerler: güç ve yetenek
- Kuramsal değerler: deneysel, eleştirisel, gerçekçi olma
- Dini değerler: inanç ve tutumlar

Tıbbi Mesleklerin Temel Değerleri

- ❖ **Alturizm:** Başkalarının iyiliğini ve esenliğini düşünmektir.
- ❖ **Eşitlik:** Aynı hak, fırsat ve statüye sahip olmaktır.
- ❖ **Estetik:** Doyum sağlayan obje, olgu ve kişilerin nitelikleridir.
- ❖ **Özgürlük:** Hareket etme hakkını seçebilme kapasitesidir.
- ❖ **İnsan Onuru:** Bireyin değeri ve eşsizliğidir.
- ❖ **Adalet:** Ahlaki ve yasal ilkelerin yüceltilmesidir.
- ❖ **Doğruluk:** Gerçeğe ve kanıtlara bağlılıktır.

Değerlerinin Belirlenmesinin Mesleğe Sağladığı Faydalar

- Davranışları ve sorumluluğu belirler (mesleğe, meslektaşlara, meslek örgütüne, hizmet verilen bireylere).
- Hastalık ve sağlıkta sorunların görülmesini sağlar.
- Doyum, motivasyon, tutarlılık, meslek içinde dayanışma ve dinamiklik sağlar.
- Baskı altında kalmasını önyargılı olmayı önler.
- Mesleğin statüsünü güçlendirir.
- Karar vermeyi sağlar (özgürlük ve otonomi sağlar).

İlke (Prensip)

- Bir grubun davranış biçimini belirleyen,
- Ayrıntılara olduğu kadar önemli noktalara da ilişkin olabilen,
- Bir kişi ya da grubun titizlikle ve katı biçimde uyduğu ahlak kurallarının tümüdür.

İlkelerin Özellikleri Şunlardır

- ✓ Doğal kanunlardır
- ✓ Gerçeğe dayanır
- ✓ Nesneldir
- ✓ İspat edilir

Tıbbi Etik

- ❖ Tıp etkinliği içindeki tüm değer sorunlarının ele alındığı alandır
- ❖ Mevcut ilke ve kuralların analizi, yorumlanması, yenilerinin eklenmesi, sağlık çalışanlarının ödev ve yükümlülükleri, felsefi temellendirme, özel tıbbi olgular üzerinde çalışılması

Tıbbi Etik Kavramının Gelişimi

- MÖ 460-370: Hipokrat Andı
- 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- 1949 Nüremberg kodu: etik ile ilgili ilk resmi uluslararası belge

ODAK NOKTA: katılımcılarda gönüllülük ve açıklamalı onam, araştırmaların bilimsel açıdan yeterli/uzman kişilerce yürütülmesi

- 1972-1973 Hasta Hakları Belgesi
- 1975 Helsinki Bildirgesi

ODAK NOKTA: denek hakları, kurum izni, en az zarar, onam, toplum çıkarları, bilimsel ilkelere uygunluk

- 1978 Belmont Raporu

ODAK NOKTA: Özerkliğe saygı/insana saygı, zarar vermeme, yarar sağlama, adil davranma

Tıbbi Etiğin Gelişim Nedenleri

- İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar, genetik çalışmalar,
- Ötenazi kavramı,
- Organ nakilleri,
- Sağlık personeli-hasta ilişkileri
- Sağlık politikaları

Sağlık Çalışanı Olarak Etik Sorumluluğumuz

- Kendimize

- Meslektaşlarımıza
- Hastalarımıza
- Topluma

Etik Kod

- Meslek üyelerinin genel olarak kabul ettiği etik kurallardır.
- Bu kurallar mesleğin uygulamalarına, eğitim programlarına ve yasalarına yön verir.

Etik Komite

- İlk etik komite ABD'de 1980 yılının başlarında oluşturulmuştur.
- Hastanelerdeki etik komiteler genellikle hekim, hemşire, sosyal çalışma uzmanı, avukatlar, yöneticiler ve biyoetikçilerden oluşmaktadır.
- Hastane etik komitelerinin, sağlık bakımının etik yönleri konusunda hastane çalışanlarını eğitmek, etik konularda kurum için rehberlik etmek gibi önemli fonksiyonları vardır.

Etik Komiteler

- ✓ Hastanın haklarını korur
- ✓ Hastane personelini hasta bakımının etik yönleri konusunda eğitir
- ✓ Etik konusunda geçerli politikalar üretir
- ✓ Personel, aile, hasta arasında bakım kararları ile ilgili anlaşmazlıklarda öneride bulunur, gerektiğinde çözer

Etik Karar Verme Modeli

- Etik karar verme ile ilgili çeşitli modeller geliştirilmiştir.
- Bu modeller birbirlerine önemli ölçüde benzerlik gösterir.
- Aşağıda belirtilen 8 adımlı model karar vermede kullanılan modellere bir örnektir.
 - Problem hakkında geriye dönük bilgi elde etme,
 - Problemin etik yönlerini tanımlama,

- Kararla ilgili kişiyi tanımlama,
- Olası seçenekleri ve bu seçeneklerin sonuçlarını tanımlama,
- Geçerli etik teori ve ilkelere başvurma,
- Etik çıkmazı çözme,
- Kararı uygulama,
- Eylemin sonuçlarını değerlendirme.

Etik 3 tip moral probleme işaret eder

- *Moral belirsizlik*; uygulanabilecek moral ilkeler ve kurallar veya etik problemin doğası konusunda emin olamama
- *Moral ikilem*; eylemi farklı açılardan destekleyen etik ilkeler arasındaki çelişki, memnun edici olmayan alternatifler arasından seçim yapılması söz konusudur
- *Moral stres*; yapılması gereken doğru eylemin bilinmesi fakat kurumsal sınırlamalar nedeniyle yapılamamasıdır

Etik Problemler

- Doğruyu söylememe
- Hastane kurallarına uymama
- İşbirliğini reddetme
- Hastanenin yetersizliği

Etik İkilemler

- Doktor istemleri
- Prognozu ümitsiz olan hastaların yaşamını devam ettirmek için yapılan işlemlerde sıkıntı çekilmesi
- Hastaların kendileriyle ilgili kararlara katılamaması
- Hasta ve ailesine bilgi verilmemesi

Etik Karar Vermede Sorulması Gereken Sorular

- ✓ İlgisi olan tüm insanları belirlemek

- ✓ Onların rollerinin ne olduğunu belirlemek
- ✓ Onların duygulanımları, hatıraları ve ilişkilerini belirlemek
- ✓ Hangi etik teorilere temellendirildiğini belirlemek gerekir

Sağlık Bakımında Etik Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler

- Sosyo- kültürel değişiklikler
- Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler
- Sağlık bakım çalışanlarının mesleki durumundaki değişiklikler
- Sağlık bakımına tüketicinin katılımı

Tıp Etiğinde İlkeler

- Yararlılık
- Hasta özerkliğine saygı
- Kötü davranmama
- Adalet
- Gizliliğe saygı
- Zarar vermeme
- Sadakat
- Özgürlük
- Doğruluk
- Sözünde durma
- Gerçeği söyleme
- Sır saklama
- Eşitlik

Hastalarla Çalışırken Temel Etik İlkeler;

- Zarar vermeme/Yararlılık ilkesi
- Sır saklama ilkesi
- Adalet ve eşitlik ilkesi
- Aydınlatılmış onam ve özerkliğe saygı/insana saygı ilkesi

Zarar Vermeme/Yararlılık İlkesi

- * Her koşulda hastanın yararı yönünde hareket edilmesi anlamına gelir.
- * Sağlık uygulamalarında yarar ve zararın dengelenmesi ve yarar lehine ağırlıklı kararların alınması gerekir.
- * Sağlık hizmetleri sırasında bazı uygulamalarda hastanın az da olsa zarar görmesi kaçınılmaz olabilir. Ancak beklenen yarar daha fazla olmalıdır.
- * Örneğin: Kalp masajı uygularken kosta kırığı olması
- * Dört temel bileşeni vardır;
 - Zarar vermeme,
 - Zararı önleme,
 - Zararı ortadan kaldırma,
 - Güzeli, iyiyi yapma,

Sır Saklama İlkesi

- * Hasta/sağlıklı bireyin kişisel bilgi ya da sırlarının kendi izni olmaksızın başkaları ile paylaşılmaması gerekir.
- * Sır saklama ilkesine göre bireylerin mahremiyetlerinin gözetilmesi, özel bilgilerinin saklı tutulması gerekir.
- * Yaşamsal yada hukuki bir durum yoksa bireyin onayı olmadan özel bilgiler açıklanamaz.

Adalet ve Eşitlik İlkesi

- * Neyin adil olduğunu belirten etik ilkedir.
- * Sağlık hizmetlerinin hakkaniyete uygun olarak sunulması gereklidir.
- * Eşit olanlara eşit muamele, yani tanısı ve sağlık gereksinimleri aynı olan hastaların aynı bakımı almaları gerekir.
- * Sağlıkta eşitlik sağlanmalı, herkesin sağlık hizmetlerine eşit ulaşma imkanı sağlanmalıdır.
- * Sağlık personelinin hastalar arasında ayırım gözetmemesi önemlidir.

- Sağlık bakımında adaletle ilgili en yaygın endiŖe, kıt kaynakların kullanımınıdır.
 - ❖ Ulusal kaynakların ne kadarı sağlık bakımına ayrılmalıdır?
 - ❖ Hangi sağlık problemleri en fazla mali desteği almalıdır?
- Sağlık bakım kaynaklarının dağıtımında ideal olan model, tüm bireylerin gereksinimlerine göre, mevcut tüm tedavilerden yararlanmalarıdır, ancak maliyet nedeni ile bu mümkün olamamaktadır.

Kaynakların Akılcı Kullanımını Sağlamak

- Bakımın dağıtılmasında daha az pahalı fakat etkili yöntemlerin kullanımı
- Gerekli olsa dahi çok pahalı yöntemlerin reddi
- Maliyet/yarar analizine göre karar verme

Aydınlatılmış Onam ve Özerkliğe Saygı İlkesi

- * Özerklik, bireyin yaşamını etkileyen konularda tercihler yapabilme özgürlüğüne sahip olmasıdır.
- * Bireyin yeterli bir bilgilendirme sonrasında kendisiyle ilgili, bağımsız olarak düşünüp karar verebilmesi, eylemde bulunma yeterlilik ve yetkinliğine sahip olmasıdır.
- * Özerkliğe saygı ilkesinin sağlık hizmetlerindeki yansıması aydınlatılmış onamdır.
- * Aydınlatılmış onam (bilgilendirilmiş onam) bireye hastalığı, tedavisi, olası sonuçları, alternatifleri, riskleri, yapılacak tıbbi işlemler vb. hakkında bilgi verilmesi ve bu konu hakkında özgür iradesi ile karar vermesinin sağlanması ve onay alınmasıdır

Bilgilendirilmiş Onamın Yararları

- Bireyin özerkliğinin korunması
- Hastanın/deneğin haklarının korunması
- Sağlık bakımında hile ve aldatmacadan sakınılması
- Hastaların bilgilendirilmesi

Tam Bir Onam Almak İçin;

- Gerekli bilginin açıklanması
- Hastanın/yakınlarının bunu anlaması
- Onam verme yargısına ilişkin yetkinliği

Aydınlatma-Gerçeğin Söylenmesi

- ✓ Hastalık hakkında bireyi bilgilendirme yükümlülüğüdür.
- ✓ Bilgilendirme açık, anlaşılabilir bir dille ve hastanın kültür düzeyine uygun şekilde yapılmalıdır.
- ✓ Yazılı ve sözlü olarak yapılmalı, hasta ve aile birlikte ele alınmalı ve ne anladıkları kontrol edilmelidir.
- ✓ Bilgilendirme sırasında hastanın tüm sorularına yanıt verilmiş olması gerekir.

Aydınlatılmış Onamın İçeriği

- ✓ Hastalığın adı
- ✓ Tedavinin/tıbbi müdahalenin içeriği, risk ve yararları
- ✓ Tedavi edilmezse gelişebilecek sonuçlar/Tedaviyi kabul etmeme durumunda olası tıbbi durumlar
- ✓ Diğer tedavi yöntemleri, risk ve yararları
- ✓ Başarı olasılığı ve başarıdan ne kastedildiği
- ✓ Tedavide elde edilecek yararın hastanın gireceği riskten fazla olduğunun hasta tarafından anlaşılması
- ✓ Hastanın verilen bilgiyi tam anlaması, başkasına anlatabilecek kadar bilmesi

Aydınlatılmış Onam Kimden Alınır

- Bireyin kendisinden
- Yeterli olmayanların onamı vasilerinden
- Yasal olarak 18 yaşın altındakilerin ailelerinden
- Acil durumlarda hekim kararı ve/veya aileden

Hastanın Yeterliliği

- Akli yeterlilik
- Başkaları tarafından verilen bilgiyi akılda tutma, tekrar hatırlayabilme
- Tıbbi durumla ilgili bilgileri algılayabilme
- Değerleri doğrultusunda kendi ile ilgili tıbbi seşimde bulunabilme
- Seşiminin gerekęesini mantıklı biçimde ağıklayabilme

Hasta Adına Karar Verilmesi Gerekli Durumlar

- Ağır psikiyatrik hastalıklar
- Fiziki sakatlıklar
- Acil m¼dahale gerektiren durumlar
- Bilinę kaybı
- Halk sağlığını tehdit eden durumlar

Tedaviyi Reddetme

- ❖ Aydınlatma ve bilgilendirme sonucu hastanın kendisine önerilen tedaviyi/girişimi reddetme hakkı vardır
- ❖ Ciddi ve tehlikeli sonuçlara götürme olasılığı olsa bile hastanın kararına saygı göstermek “özerkliğe saygı ilkesi” ile eř anlamlıdır.
- ❖ Bu durumda olası sonuçlar hakkında bilgilendirme yapılması ve hastadan girişimi kabul etmediğine dair yazılı belge alınması uygun olur.
- ❖ Hastanın, bu hakkını kullanması, sonraki takip ve tedavisinde kendisi aleyhine kullanılamaz.

Bilgilenmeyi Reddetme

- Bazı hastalar tıbbi ağıklamaları anlamak istemez ve kararı hekime/sağlık personeline bırakabilirler.

Geręeđin Söylenmesi

- Hastanın gerçeği bilme hakkı özerkliğe saygı ilkesinin gereğidir ve bireyin kendisi ile ilgili her türlü bilgiyi alma hakkı vardır (bilgilendirme yasası)
- Son on yıla gelene kadar hekim hastanın her şeyi bilmesinin gerekmediğini düşünüyordu
- Gerçeğin söylenmemesinin gerekçesi hasta için zararlı olabileceği düşüncesidir

Yaşlı Bakımında Yaşanan Etik Sorunlar

Aydınlatılmış Onam

- * Onam sürecinin gereklilikleri;
 - yeterlilik,
 - istekli (gönüllü) olma
 - hastalığı ile ilgili bilgiye sahip olmaktır.
- ❖ Bu nedenle bireyin
 - ✓ anlayabilme,
 - ✓ kavrayabilme,
 - ✓ değerlendirebilme,
 - ✓ seçebilme yeterliliği tam olmalıdır.
- * Bu konuda yaşlı bireylerde karşılaşılan sorunların başında “yeterlilik” gelmektedir.
- * Demans, Alzheimer gibi hastalıklarda hastanın yeterliliği tartışılır olabilmektedir.
- * Yeterliliği olan her birey kendi adına karar verme hakkına sahiptir.
- * Yaşlı bireyin yeterliliğinin olmaması durumunda onun yerine vekilinden aydınlatılmış onam alınmalıdır.

Yararsız (Boşuna) Tedavi

- * Tedavinin yararsız ya da etkisiz olması, yaşamın niteliğine çok az katkı sağladığı, beklentilere cevap verme olasılığı taşımadığı ve makul yaşama şansı tanımadığı durumlarda söz konusudur.
- * Yaşlı hastaların bakımında da yararsız tedavi çok tartışılan konulardan biridir.

- * Bu durum özellikle terminal dönemde etik tartışmalara neden olabilir.
 - Yaşam destek tedavileri bireyin durumunda düzelme yada yarar sağlamıyorsa
 - Tedaviye ve uzayan yaşama bağlı ağrı, acı, sıkıntı hissini ve süresini artırıyorsa öngörülen tedavinin yapılmaması etik açıdan savunulabilir.
- * Ayrıca yararsız tedavilerin uygulanması, sınırlı olan kaynakların daha etkin tedavi şansları olan hastalar için kullanılmasını önleyebileceği öngörülmektedir.
- * Böyle durumlarda tedavinin hem birey hem de toplum açısından yarar, zarar ve riskleri değerlendirilmelidir.

Tedavinin verimsiz olduğunun anlaşılması için kullanılan kriterler;

- * Kesin kriterler:
 - Tedavinin patofizyolojik bir temelini olmaması
 - Azami tedaviye rağmen kardiyak arrestin gerçekleşmesi
 - Tedavi başarısızlıkla sonuçlandıysa o hasta için verimsiz kabul edilir.

- * Kesin olmayan kriterler:

Tedavi ile başarı olasılığının çok az olması

Hekimlerin tedavinin arzulanan amaçların hiçbirine ulaşamayacağına inanmaları

Hastanın yaşam kalitesinin kabul edilemez bir düzeyde olması

İhtiyaç duyulan çaba ve kaynakların sağlanabilecek faydayı aşacağı beklentisi

DNR (Do Not Resuscitate)

- * DNR Resüsite etmeme-canlandırmama olarak tanımlanır.
- * Kardiyak veya solunum arresti gelişen bireylerde müdahale edilmemesi, kardiyopulmoner resusitasyon (CPR) yapılmaması durumudur.
- * Terminal dönem bir hastaya uygulanan CPR büyük bir olasılıkla başarısızlıkla sonuçlanır, bu durum da hastanın huzurlu ve onurlu ölümüne engel olur.
- * Sağlık ekibi tarafından verilmiş bir DNR kararı yoksa ya da yararsız tedavi düşünülmendiği sürece hastaya CPR uygulanmalıdır.
- * DNR kararı alınmış hastalarda, hastanın palyatif bakımına devam edilmelidir.

- * DNR için hastadan, hastanın yeterliliği yoksa hasta yakınlarından aydınlanmış onam alınmalıdır.
- * Hastanın dosyasına DNR emri açıkça yazılmalı ve imzalanmalıdır.
- * Yaşlı Bakımında Yaşanan Etik Sorunlar
- * DNR kararı verirken hiçbir konuda ayrımcılık yapılmamalıdır.
- * Geriatrik yaş grubundaki hastalarda da tanı ne olursa olsun hasta ve yakınları tarafından hayat uzatıcı ve invazif işlemlerin yapılması talebi varsa, bu talep yerine getirilmelidir.

Ötenazi

- * Ötenazi kelimesi “tatlı ve acısız ölüm” anlamına gelmektedir.
- * “günümüz tıp biliminin verilerine göre iyileşme olanağı bulunmayan, ölümü kaçınılmaz olan bir kişinin, çekmekte olduğu şiddetli acı, ağrı ve ıstıraplardan kurtarılması amacıyla, kendi bilinçli ve özgür iradesiyle verilmiş isteği ya da rızası üzerine, tıbbi yollarla öldürülmesi ya da tıbbi yardımın kesilerek ölüme terk edilmesidir”
- * Ülkemizde Hasta Hakları Yönetmeliği (1998), Madde 13’e göre, ötenazi yasaktır.
- * Ötenazi, temel olarak tiplerine göre ikiye ayrılır.
 - ❖ pasif ötenazi (uygulanan tıbbi girişimlerin durdurulması)
 - ❖ aktif ötenazi (hastanın yaşamını sonlandırma niyetiyle bir uygulamada bulunulması)